

Livet på kanten

Den store storm

Katastrofe. Det kunne ingen avislæsere være i tvivl om, hvis de læste *Den Kongelige privilegerede Viborger Samler* den 26. februar 1825. Anledningen var den stormflod, der tre uger tidligere havde raseret vestkysten af Jylland og store områder i Vadehavet og op ad Elben i Tyskland.

”Frygtelig var Vesterhavets Overskyllelse Natten mellem den 3die og 4de Februar, ogsaa for Harboøer og Agger Sogne; og højst sørgelige Følgerne for de ulykkelige Beboere”.

Ca. 800 mennesker mistede livet under den voldsomme storm. I kombination med højvande i den østlige del af Nordsøen blæste saltvandet ind over diger og lavvandede områder, huse og hele landsbyer.

Katastrofens voldsomhed i Holsten nåede de danske aviser allerede den 8. februar, hvor *Aarhus Stiftstidende* kunne fortælle, at Hamborg var blevet hjem søgt af ”overordentlige Naturbegivenheder”. Kl. 4 om eftermiddagen havde signalskud sat byen på den anden ende, og samme aften bød på lyn, torden, sne og frost. Så kl. 3 om morgenen faldt vandet pludselig en lille meter som tegn på, at der var brud på et nærtliggende dige.

Ugen efter strømmede det fortsat ind med nye

1791

1826

1853

1867

1874

1889

I 1791 kunne Videnskabernes Selskab publicere et kort, hvor Nissum Bredning var den inderste og mest ferske del af Limfjorden, men da der først gik hul på tangen ud mod Nordsøen, gik det stærkt. I 1889 var både Agger Tange og Harboøre Tange skubbet langt mod øst. Hård kystsikring har siden fikseret både landjorden og Thyborøn Kanal, mens strømmen og det salte vand sikrer isfri adgang til Nordsøen.

|| Trefold

gruopvækkende historier fra Slesvig-Holsten, Hamborg og fra sydsiden af Elben, hvor flere landsbyer var skyllet væk. Digebrud var der overalt, og det stod klart, at stormen var den voldsomste i over 100 år. Indbyggerne søgte tilflugt i højtliggende huse, på lofter og i kirker, men alligevel betalte hundredvis af mennesker med den højeste pris. I slutningen af februar var det så Agger Tanges tur til at blive omtalt i datidens aviser. Menneskeliv gik ikke tabt i Nordvestjylland, men hjem, kreaturer, græsningsarealer og masser af sand, grus og jord forsvandt i Harboøre og Agger Sogne, der udgjorde den smalle landstrimmel, der skilte Nordsøen fra Limfjorden. Nu blev sognene adskilt. I første omgang blev det nordlige Agger Sogn skåret over af Agger Kanal, der hurtigt blev sejlbart, mens senere storme var med til

at slå hul ved Thyborøn, hvor der stadig er åbent for skibstrafik ind og ud af Limfjorden.

Stormens konsekvenser for de små landsbyer fra Agger til Harboøre blev enorme. I de næste årtier flyttede folk fra området, og først i sidste halvdel af 1800-tallet forsøgte man at kontrollere storme og stormfloder med moderne høfder og moler. Høfderne var udlagt som granitblokke og støbt i cement. Høfder beskyttede kysten ved at indfange sand og bølger, der ellers fulgte med strømmen på langs af kyststrækningen og sled på forstranden. Ved indsejlingen til fjorden blev kanalen foret på hver side af kilometerlange dæmninger, og som muskuløse tilføjelser til den glatslebne forstrand stak høfderne vinkelret ud fra dæmningerne bag forstranden. Klitbeplantning var den traditionelle måde at beskytte klitterne på, og det var givet med til at forsinke havets mange stormløb ind over land i 1600-1700-tallet. Efter 1825 gik det bare ikke længere. I løbet af få år viste det sig, at stormen ikke kun fik konsekvenser for Agger og Harboøre Sogne, men for hele den nordlige halvdel af Jylland. Det hastigt indstrømmende saltvand var med til at ændre fjordens fauna for altid. Fiskeriet ændrede afgørende karakter. Flere brakvandsfisk forsvandt, antallet af ål svandt kraftigt over en årrække, og Limfjordens sildefiskeri blev truet af gopler, der kom ind med havvandet. Og der gik flere årtier, inden fiskerne forstod at udnytte de nytilkomne arter.

I det lys er stormfloden i 1825 blandt Danmarks betydelige naturkatastrofer, selv om andre stormfloder har kostet langt flere menneskeliv. Fx var der flere tusinde omkomne ved stormfloden i Vadehavet i 1634, og ved stormfloden i de indre danske farvande i 1872 omkom 80 mennesker. I Laki i Island, der dengang var dansk, var der i 1783 et stort vulkanudbrud, der varede otte måneder og ødelagde høsten

ikke bare i Island, men i store dele af Vesteuropa. Moderne undersøgelser viser, at ca. 10.000 mennesker i Europa og Nordafrika døde som konsekvens af udbruddet, og den danske regering overvejede seriøst at evakuere den islandske befolkning til Jylland, så de kunne slå sig ned på den jyske hede.

1825-stormen er især interessant for danmarkshistorien, fordi konsekvenserne stadig udfolder sig og også vil gøre det i fremtiden. Havets indbrud i 1825 blev nemlig et gennembrud i mere end en forstand. Aalborg havde siden middelalderen haft hele Limfjorden som sit naturlige bagland, og byen var en af Danmarks største i 1800-tallet, da besejlingsforholdene ændredes fundamentalt. Til ugunst for Aalborg kunne købmænd fra alle fjordens vestlige købstæder – Lemvig, Thisted, Nykøbing Mors, Skive og Løgstør – nu frit sejle vesterud af fjorden og hente jern, kul, tobak, nye ideer og ikke mindst eksportmuligheder for deres produkter. Især korn og flæsk og i en periode levende stude. Struer fik betydning som ladeplads for Holstebro, og Løgstør blev et knudepunkt for at komme forbi Løgstør Grunde midt i Limfjorden. Løgstør profiterede af den ringe dybgang på grundene vest for byen, og efter anlæggelsen af Frederik 7.s Kanal (indviet 1861) blev kanaldriften selvstændig indtægtskilde for byen. Herefter var søtransporten knyttet sammen på hele strækningen fra Hals til Harboøre til gavn for hele Limfjordslandet – også Aalborg.

Stormfloder, fraflytninger, miljømæssige omvæltninger for fiskeri, handelsmæssige udfordringer og udviklingen af ny infrastruktur er emnerne i bogen. Med udgangspunkt i en enkelt begivenhed, en stormflod og naturkatastrofe af danmarkshistorisk betydning fortælles historien om en hundrede år lang optakt til katastrofen og konsekvenserne på kort og langt sigt for handel, bosætning, fiskeri og

søfart i datidens maritime Danmark. Og hvordan ressourceudnyttelse, regulering af natur og den voksende handel og industri var afgørende for, at Limfjordslandet blev en del af det moderne Danmark.

Det er en fortælling, hvor de naturlige omgivelser, miljøet, om man vil, skrives med ind i beretningen om samfundets modernisering og i kulturhistorien. Vi bliver klogere på både fortiden og os selv ved at tage vores historiske relationer mellem mennesker og natur alvorligt, og det giver et bredere perspektiv på de udfordringer, vi står overfor i dag. Både lokalt og globalt. Nordvestjyllands hastige industrialisering i sidste halvdel af 1800-tallet var med til at øge velstand og samhandel, og med de nye maskiners vældige kræfter blev det muligt at løse en række konkrete problemer – mangel på landbrugsjord, lokal forurening og kontrol med havets rasen – ved at bygge dæmninger og diger.

De mange tekniske løsninger med udstrakt brug af fossile brændstoffer har på det økonomiske område været en verdensomspændende succes. Den industrielle revolution har gået sin sejrsgang over hele kloden, som nu omspændes af en stadig tættere mængde af CO₂ i atmosfæren, der får de globale temperaturer til at stige, polerne til at smelte og vandstanden i verdenshavene til at vokse. Det stigende havspejl er en af de mest truende sider af den globale opvarmning. Det har igen sat gang i spekulationerne om, hvorvidt det er en god idé at stoppe hullet mellem Agger Tange og Harboøre Tange, der i snart 200 år har været adskilt af havvand.

Det hele begyndte en vinternat i februar i 1825.

”Allerede den 3die tidlig Morgen skyllede Havet over den smalle Landstrimmel, der adskiller det fra Liimfjorden; men fra kl. 10 om Aftenen den 3die til kl. 5 om Morgenen den 4de rasede det med

skrækkelig Magt. Vandet steg 6 a 8 Fod. Beboerne paa Toft, en Bye i Agger Sogn, fandt tilsidst intet Værn mere i Sandbankerne, der alle henskylledes. Ei heller Digerne om deres Huse kunde holde Stand. Vandet stod flere Alen i Husene, og kun med yderste Anstængelse reddedes Kreaturer og Menneskers Liv; derimod fløde de indstrandede svære Bjelker, og Alt hvad der uden for Husene var løst, over i Liimfjorden”.

Sådan blev den længere reportage i *Viborger Samler* indledt. Det var nærmest rent held, at ingen beboere på Agger Tange eller inde i Limfjorden omkom i stormen: ”Havde Stormen været 1 Time længere, vilde ingen Redning været for Huse eller Beboere”.

Agger Kirke var nu kun 30 meter fra vandet, og det omkringliggende kirkegårdsdige var begyndt at skylle i havet. Syd for Agger Kirke strømmede havet over i Flade Sø og satte bebyggelsen Taabel under vand, mens vandet strømmede ind i fjorden syd for Agger i en flere meter dyb rende, der var eroderet af det fremtrængende vand. Beboernes måske vigtigste arbejdsredskab, de store havbåde, lå sønderslåede, mens årer, pulsekøller, garn og bundgarnspæle flød rundt i Limfjorden.

På den sydlige halvdel af tangen i Harboøre Sogn var situationen lige så kritisk. Ved den nu forsvundne lokalitet Langer mistede en mand alle sine får, mens hans køer blev trukket ind i stuehuset, hvor der dog også var meterhøjt vand. Vandet opløste de lerklinede vægge, der faldt ud af bindingsværket. Mange steder blev såsæden ødelagt af det salte vand, og på tangen åbnede Vesterhavet en ny kanal,

”[...] som endnu er 100 Alen bred og ofte 10 Alen dyb, hvorved den ellers hyppige Samfærsel mellem Thye og Hardsyssel næsten er tilintetgjort; thi vel

er der sørget for Baade, hvormed Folk kunne sættes over, ogsaa har Havet nu (20de Febr.) skyllet Sand til i selve Havstokken, hvor og Nogle have dristet sig til at kjøre over; men det er forbundet med megen Fare, da Bunden er løs, og – naar Vinden rører sig af Vesten – gaaer Havet over og opfylder Stedet med Qviksand”.

Artiklen var formentlig skrevet af amtsprovst Bendix (1775-1833) i Vestervig, hvor han kunne skue ud over det sønderrevne landskab. Beboerne ved kysten havde pligt til at sørge for, at der var beplantning på klitterne, så de kunne holde på sandet, som ellers ville flygte frit. Men stormen havde også smadret klitterne, så der ikke var andet end sand og småsten at færdes i. Sand og grus lå som et over 30 centimeter tykt lag på markerne, hvor kreaturerne græssede, og hvor der trods ringe udbytte stadig blev pløjet.

På et af de mest udsatte steder, ved Toft, høvlede stormen over 70 meter af forstranden, som i forvejen havde flyttet sig mindst 150 meter mod øst i løbet af de forrige tre år. Nu var husene i Toft blot 250 meter fra havet. Beretningen om den voldsomme stormflod sluttede med en bøn til kong Frederik 6. (1768-1839) om at hjælpe de stakkels beboere:

”For at bjerge Livet, nødes Beboerne til at fløtte, men hvorhen? I Agger- og Harboør Sogne er intet Sted sikkert, og Evne til at kjøbe Eiendom andesteds have disse fattige Fiskere ikke. Dersom deres høist beklagelige Tilstand ej værdiges Regjeringens Opmærksomhed, saa at de i en fortrinlig Grad nyde Understøttelse, vil alt Haab være ude”.

Når netop 1825-stormen huskes, skyldes det selvfølgelig voldsomheden, men også at den ikke stod

Carl Bloch (1834-1890) huskes bedst som historiemaler. Men han var også en af de sidste, der med egne øjne så vestkysten ved Agger Tange og Harboøre Tange, mens klitbeplantning var eneste værn mod vind og vejr.
|| Carl Bloch/Museum Thy

alene. Allerede fire uger efter den første storm blev tangen angrebet igen – denne gang fra fjordsiden. Limfjorden var belagt med is, og da isen brød op, væltede den ind på land. Fiskerne nåede at få deres både væk i tide, men en græsmark øst for Thyborøn blev skåret op af isen, så den var ubrugelig i flere år. Efter en rolig sommer meldte efterårsstormene sig igen, og den 27.-28. november slog havet ind med så stor voldsomhed, at Agger Kanal blev dannet.

De sidste mennesker, der vandrede tørskoede mellem Thyborøn og Agger, kendes med stor sikkerhed, for den 27. november var det 1. søndag i advent, og Laust Kjær fra Røn skulle have sit barn døbt i Agger Kirke. Et mindre dåbsfølge stred sig gennem den bidende vestenvind for at nå til kirke. I dåbsbarnets efterslægt fortælleres det, at havet væltede ind, mens sandet føg om ørerne på dåbsgæsterne. Havet brød gennem tangen, og huse styrtede sammen og blev skyllet i havet. Da de ganske forkomne nåede til Agger, fik de husly hos nogle Aggerboere, så de kunne